

Lietuvininkų dainavimo tradicija XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje

<https://doi.org/10.51554/TD.21.61.04>

LINA PETROŠIENĖ

Klaipėdos universitetas

ANOTACIJA. Straipsnyje analizuojama, kaip XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje vystėsi lietuvininkų folklorinė dainavimo tradicija. Gilinamasi į 1971–2020 m. Klaipėdos krašto folkloro kolektyvų, kurie savo misija arba vienu iš tikslų laiko lietuvininkų dainavimo tradicijos puoselėjimą, veiklą. Tyrimas pagrįstas iki šiol nenaudota medžiaga, kuri patikslina esamus etninės muzikos gaivinimo tyrimų Lietuvoje rezultatus ir rodo, kad Klaipėdos krašte susikūrę folkloro ansambliai taip pat yra reikšminga XX a. septintajame dešimtmetyje kilusio Lietuvos folkloro ansamblių judėjimo ir etninės muzikos gaivinimo dalis. Atskleidžiamas ankstyvas lietuvininkų dainavimo tradicijos perėmimo tarpsnis, kuris susijęs su 1971 m. įkurtu tuometinės Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansambliu „Vorusnė“ ir jo įtaka kitų Klaipėdos folkloro kolektyvų kūrimuisi bei gerokai platesniems Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo procesams.

Lietuvininkų dainavimo tradiciją XX a. antrojoje pusėje ėmė globoti ir reguliuoti Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo institucijos, praktiškai ją perėmė ir toliau puoselėja folkloro ansambliai, pavieniai asmenys. Lietuvininkai šiuose procesuose dalyvauja gana rezervuotai.

RAKTAŽODŽIAI: Mažoji Lietuva, lietuvininkai, dainavimas, folkloro ansambliai, „Vorusnė“.

- Mana tėvelis turėji dideli knygą, kur buva tokių liaudies dainų, bet kad nieks nesidomėji.
- O kažin kodėl, kaip jums atrodo?
- Kad aš nežinau kodėl. Nebuva organizatorių.
- Nu kokio čia organizatoriaus reikia! Jeigu aš moku liaudies dainą, aš namuose galiu ją dainuoti.
- Pas mus buva jau labai daug par mokyklį vokiečių dainos. Vokiečių dainas mokėji visi vaikai, kadangi mokykloj buva mokinama. O lietuvių dainas nieks nemokina. Tad buva ta bėda pas mūs. Pas mus nebuva lietuviškumo pakankamai liaikoma. Čia tiktai buva gėdorių draugija. Čia Simonaityti daug priklausai prie tų dalykų.
- Tai draugijai?

– Nu. „Viltis“, tik man rodos, vadinos „Viltis“ draugija. Nu, čia tik mes ėjom į chorus, tie vaidinimai ta buva, aš prie vaidinimų neprisidėjau. Liaudies dainos buva: „Jurgi, Jurgeli“ žinau dā, kad buva tas toks, ir paskiau buva „Vėjelis kyliā“. Vėjelis kyliā, ta marelės užia – tą giesmę. Paskiau liūbėjom dar „Lėkė voliungė“. Daina buva dar viena, bet aš tos jau neprisimenu...

Lėkė voliungė,
Lėkė voliungė,
Lėkė valiungi
Per tą Pakalni.

Tami Pakalnėj,
Tami Pakalnėj,
Tami Pakalnėj
Bėg srauns upelis.¹

Taip XX a. pirmosios pusės lietuvininkų kultūrinę aplinką prisimena priekuliškė Marija Kybelkienė–Padagaitė (1904–2005). 1999 m. sukurtoje televizijos laidoje „Tradicijos“ (LRT) ji išvardijo keletą lietuviškų dainų pavadinimų ir padainavo porą vienos daugiausia variantų turinčios lietuvininkų dainos „Lėkė volungė“ posmelių. Laidos kūrėjai juos sujungė su tos pačios dainos variantu, kurį atlieka Šilutės kultūros ir pramogų centro folkloro ansamblis „Verdainė“. Sunku pasakyti, ar būtent taip sumontuotas siužetas buvo intuityvus kūrybinis, ar sąmoningas, žiniomis pagrįstas sprendimas, tačiau jis atskleidžia XX a. antrojoje pusėje įvykusią reikšmingą lietuvininkų folklorinio dainavimo tradicijos slinktį.

M. Kybelkienės prisiminimai įsilieja į XX a. vyraujančią lietuvininkų pasakojimą: knygos, giesmynai, mokykla, bažnyčia, visuomeninės–kultūrinės organizacijos, chorinė ir teatrinė veikla buvo reikšmingiausi lietuvininkų kultūrinę raišką lėmę veiksniai, o lietuviškas folkloras jau beveik nepraktikuotas ar net laikytas nederamu dalyku. Tautosakos užrašymai rodo, kad folklorinė dainavimo tradicija, kurią palaike patys lietuvininkai, išėjo su XIX a. pabaigoje gimusiais dainininkais (Petrošienė 2003: 126–150; 2007: 238). Tačiau nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio ją perėmė ir tęsia Klaipėdos krašto folkloro kolektyvai. Jų nariai yra čia atsikėlę gyventi kitų Lietuvos regionų žmonės. Iš esmės tai yra etninės muzikos gaivinimo procesas, kuris Europoje užgimė Apšvietos laikais ir daugelyje pasaulio vietų tęsiasi iki šiol (Nettl [2021]; Boyes 1993; Baumann 1996; Cantwell 1996; Livingston 1999; Cohen 2002; Ramnarine 2003; Sweers 2005; Olson 2006; Bithell, Hill 2014 ir kt.).

Šio straipsnio tyrimo objektas yra folkloro ansamblio „Vorusnė“ ir kitų Klaipėdos krašto folkloro kolektyvų, kurie savo misija arba vienu iš tikslų laiko lietuvininkų dai-

1 Tekstą redagavo dialektologas Jonas Bukantis. Tarmei būdingas priebalsio l minkštėjimas prieš užpakalinius balsius žymimas minkštumo ženklų i, pavyzdžiui: „liabai“, „voliungi“ ir pan.

navimo tradicijos puoselėjimą, veikla. Tai yra 1971–2020 m. veikę ar tebeveikiantys suaugusiųjų arba mišrūs (17)² ir vaikų (5) folkloro kolektyvai. Lietuvininkų dainas dainuoja ir kitų Lietuvos regionų folkloro ansambliai, sambūriai, pavieniai asmenys, kurie čia neaptariami. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip rutuliojosi lietuvininkų folklorinė dainavimo tradicija XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje. Tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti lietuvininkų kultūros ir dainuojamosios tautosakos gaivinimo procesą, susijusį su pirmuoju Klaipėdos krašto folkloro ansambliu „Vorusnė“ ir vėlesne ansamblio dalyvių veikla kultūros ir mokslo srityse; 2) aptarti folkloro ansamblių veiklos aspektus, kurie nebuvo gvildinti kitų šią temą analizavusių tyrėjų darbuose.

Etninės muzikos tradicijų raidos ir gaivinimo klausimus, naudodami savo mokslo krypčių perspektyvas, gvildena Lietuvos ir užsienio šalių etnologai, folkloristai, sociologai, kartais ir istorikai bei filosofai. Eglė Aleknaitė, pasitelkusi užsienio šalių mokslininkų teorines prieigas, ištyrė Lietuvos folkloro ansamblių judėjimą ir įvertino jį kaip dinamišką, įvairias įtakas sugeriantį ir skirtingų žmonių poreikius tenkinantį reiškinį (Aleknaitė 2010: 221). Analizuodama jau atliktus Lietuvos folkloro ansamblių tyrimus, glaustai ir tiksliai juos apibūdino, suskirstė į tematiškai ir metodologiškai artimas grupes³, atskleisdama tyrimo perspektyvų įvairovę ir išskiriančius požūrius. Autorė priėjo prie argumentuotos išvados, kad išsamiausią mokslinio pobūdžio folkloro ansamblių analizę yra atlikę Stasys Skrodenis, Guntis Šmidchens ir Aušra Zabielenė (Aleknaitė 2013: 13). Vėliau pasirodė autorių kolektyvo monografija, kurioje lietuvių etninės muzikos gaivinimo klausimai sprendžiami kompleksiška ir apima gerokai daugiau šios veiklos sričių (Apanavičius [et al.] 2015). Lietuvoje 1990–2010 m. veikusių folkloro ansamblių tyrimą per etnokultūrinės tapatybės kūrimo prizmę atliko A. Zabielenė. Klaipėdos krašto folkloro kolektyvams šios autorės darbuose taip pat skirta nemažai dėmesio (Zabielenė 2008: 67–77; 2010: 159–174; 2011: 168–189).

Minėtuose darbuose neatskleistas pirminis lietuvininkų dainavimo tradicijos perėmimo tarpsnis, kuris susijęs su 1971–2000 m. veikusiu tuometinės

- .....
- 2 Skliausteliuose nurodyti apytiksliai ansamblių skaičiai, nes iš turimos medžiagos matyti, kad iki 1990 m. veikę kolektyvai ne visada buvo stabilūs, kartais susijungdavo kelių institucijų ansambliai, kartais jie veikė epizodiškai. Apie 1995–2003 m. Klaipėdos miesto bendrojo lavinimo mokyklose veikė gana didelis skaičius vaikų ir jaunimo folkloro būrelių, kurie, kaip ir ansambliai, susikurdavo savo pavadinimus, dalyvaudavo mieste rengiamose Užgavėnėse, Joninėse, šv. Martyno eitynėse, „Vėlungio“ festivalyje–stovykloje ir kt. Šie kolektyvai nėra įtraukti į tyrimo duomenų apskaitą.
  - 3 „1) aprašomieji–metodiniai tekstai; 2) folklorizmo perspektyva paremti tyrimai, nagrinėjantys folkloro ansamblius kaip iš daugelio folkloro puoselėjimo naujuose kontekstuose formų; 3) tyrimai, kuriuose folkloro ansambliai suvokiami kaip etnokultūrinio tapatumo puoselėjimo priemonės ir daugiausiai gilinamasi į tradicijos perdavimo būdus, formas ir pan.; 4) tyrimai, kuriuose folkloro ansamblių judėjimas analizuojamas kaip viena iš vyraujančiai visuomenei alternatyvių, subkultūrinių socialinių grupių; 5) įvairūs kiti tyrimai, kuriuose gilintasi į muzikinių aspektų kaitą, socialinius muzikinio folkloro gyvavimo aspektus“ (Aleknaitė 2013: 13).

Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansambliu „Vorusnė“⁴ ir jo įtaka kitų Klaipėdos folkloro kolektyvų kūrimuisi bei gerokai platesniems Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo procesams. Šio ir vėliau Klaipėdoje bei krašte įsikūrusių kitų folkloro ansamblių veikla taip pat yra reikšminga XX a. septintajame dešimtmetyje kilusio Lietuvos folkloro ansamblių judėjimo ir etninės muzikos gaivinimo dalis. Anksčiau minėtuose probleminius folkloro ir folklorizmo, etnokultūrinės tapatybės kūrimo ir įtvirtinimo klausimus analizuojančiuose etninės muzikos gaivinimo tyrimuose „Vorusnės“ ansamblio reikšmė neįvertinta arba apie jį užsiminta vienu kitu žodžiu⁵. Tačiau jau 1992 m. folkloristė Irena Nakienė pripažino „Vorusnės“ ansamblio įtaką lietuvių ir lietuvininkų kultūros gaivinimui Klaipėdoje: jis „atliko ne tik didelį šviečiamąjį darbą, sukėlė aktyvų domėjimąsi šios lietuvių etninės grupės kultūra, bet ir padėjo pagrindus šio krašto tradicijų atgaivinimui“ (Nakienė I. 1992: 91), o 2002 m. folkloro ansamblio „Kuršių ainiai“ veiklos 10-ųjų sukaktuvių šventinėje prakalboje šią mintį pakartojo (KEKC 2002: DVD-65).

Tyrimo metodai: kokybinis turinio analizės, interpretacinis, istorinis-lyginamasis.

Duomenų rinkimo metodai: 1) „Vorusnės“ metraščio, kurį sudaro renginių aprašai, nuotraukos, programos, publikacijos spaudoje, analizė; 2) Klaipėdos krašto folkloro ansamblių garso, vaizdo įrašų ir ikonografinės medžiagos analizė (jai atlikti pasitelkta Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro garso ir vaizdo archyvo medžiaga (1990–2020)); publikuoti folkloro ansamblių vaizdo ir / ar garso įrašai; 3) nuo 1992 m. atliekamas įvairaus pobūdžio kultūros renginių ir švietimo sistemos, kaip nors susijusių su tiriamąja tema, stebėjimas ir stebėjimas dalyvaujant; 4) inter-

4 Nuo ansamblio įsikūrimo iki 1980 m. jis vadinosi Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansambliu. 1983 m. ansamblio metraštyje atsiranda „Vorusnė“ pavadinimas. Pagal tuo metu galiojusią tvarką pavadinimas kolektyvui buvo suteikiamas tik pripažinus jo nuopelnus. Po dešimties darbo metų, apie 1981–1982 m., tuometis fakultetų vadovas Vytautas Jakelaitis paragino išsirinkti pavadinimą ir jis buvo oficialiai suteiktas. Ansamblio narei Daliai Kiseliūnaitei buvo patikėta pavadinimo atranka. Ji žodynuose, žinyuose, dainynuose ieškojo tinkamų pavadinimo variantų (interview telefonu su D. Kiseliūnaite 2021-03-30). Vardą ansambliui iš D. Kiseliūnaitės pasiūlytų Mažosios Lietuvos vietovardžių, vandenvardžių, dainų eilučių ir kt. ansamblečiai rinko repeticijos metu 302-ojoje fakultetų auditorijoje. Pasirinktas Klaipėdos krašto upėvardis (interview telefonu su R. Grumadaite 2021-03-29).

5 Austė Nakienė apie „Vorusnės“ ansamblio pirmąjį dešimtmetį, nenurodydama šaltinio, rašo: „Į Klaipėdą dainavimo pomėgį atvežė kalbininkė Audronė Jakulienė (vėliau Kaukienė). 1971 m. su savo studentėmis lituanistėmis ji ėmė dainuoti sutartines ir dvibalses aukštaitiškas dainas, o vėliau atrado ir vietinę tradiciją – Liudviko Rėzos užrašytas pamario krašto dainas. 1980 m. iš merginų grupės išaugo folkloro ansamblis, pasivadinęs „Vorusne“ (Nakienė A. 2016: 115). Tenka patikslinti, kad nuo 1971 iki 1980 m. „Vorusnės“ folkloro ansamblis jau buvo parengęs ir viešai pristatęs keletą stambios apimties teatralizuotų programų: „Kelonės po Lietuvą“ (1975), „Jūrų marių dainos“ (1979), „Lietuvininkų vestuvės“ (1979), „Mažvydas ir lietuvininkų dainos“ (1979), vadinosi, kolektyvas jau buvo susiformavęs ir išsikėlęs prioritetus.

neto platformose esančios informacijos apie Klaipėdos krašto folkloro ansamblius ir lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“ analizė; 5) pusiau struktūruoti interviu su „Vorusnės“ ansamblio dalyviais ir kitais respondentais.

LIETUVININKAI. DAINAVIMAS. TRADICIJA

Lietuvininkai yra vakarinių lietuvių etninė ir etnokultūrinė grupė, kurios vardas raštijoje pradėtas minėti XVI a., kalbant apie dalį Prūsijos valstybės – Mažąją Lietuvą. Lietuvininkų visuomenę sudarė sulietuvėję kuršiai, vakarų sūduviai, dalis sulietuvėjusių prūsų: sembai, šiauriniai bartai, šiauriniai notangai, galbūt ir šiauriniai varmiai (MLE). Nuo to laiko būta įvykių, lemtingai veikusių šio krašto etninę gyventojų sudėtį ir vietos lietuvių tapatybę. XX a. įvykę du pasauliniai karai lėmė dramatiškus geopolitinius, socialinius ir kultūrinius pokyčius. Krašto administracinė priklausomybė mažiau negu per šimtmetį keitėsi net penketą kartų. Per Antroją pasaulinį karą žuvo arba buvo evakuoti, vėliau emigravo arba buvo išstremti į Sibirą dauguma vietinių gyventojų. Visa buvusi Mažosios Lietuvos teritorija ir Lietuvos TSR priskirtas Klaipėdos kraštas sovietinės valdžios pastangomis buvo apgyvendinti iš naujo (Safronovas 2018: 98, 142). Šiuos dalykus būtina turėti mintyje analizuojant XX a. antrosios pusės lietuvininkų dainavimo tradicijos tęstinumo galimybes ir būdus.

Lietuvininkų, likusių gyventi Lietuvoje, prisiminimuose, kuriais drąsiau pradėta dalytis tik XX a. pabaigoje, yra pasakojimų, kaip po karo čia grįžę žmonės jautėsi, kuo jie save laikė, kaip buvo nelengva prisitaikyti prie naujos santvarkos. Vis dėlto dar prieš 1958–1960 m. įvykusį didelės dalies krašto žmonių išvykimą į Vokietiją vietiniai žmonės stengėsi atkurti kultūrinį gyvenimą⁶. Vėliau meno kolektyvų ir kultūros renginių organizavimą pagal naujus standartus į savo rankas perėmė naujakuriai⁷.

6 Rusnėje įkurtos Ernsto Telmano žvejų artelės nariai Vilius Vestfolis ir kiti 1950 m. vasarą tautosakos rinkėjams pasakojo apie kasdienį savo gyvenimą ir lietuviškų dainų atgimimą: „Turim artelėj kepyklą, krautuvę, skaityklą, klubą. Sudarėm savo chorą. Atgijo senos lietuviškos dainos. Jei ne artelė, tai ir dainelės būtų mirusios! <...> Mes neturim jokio dirigento – dainuojam patys, su harmonika. Choras susidaro iš visokio amžiaus žmonių – nuo 20 iki 80 m. Įdainavo radiofone į plokštelę“ (LTR 2780). Choras koncertavo apylinkėse, dalyvavo Šilutėje vykusioje Tarybų Lietuvos dešimtmečio šventėje. 1950 m. dalis choro buvo atvykę į respublikinę Dainų šventę Vilniuje, kur turėjo padainuoti keturias dainas, bet leista nebuvo, neva „jų dainos kitokios“ (LTR 2780), tikriausiai pernelyg pabrėžiančios Klaipėdos krašto savitumą, tuomet gal net ideologiškai „pavojingos“.

7 Kaip buvo organizuojamas kultūrinis gyvenimas Šilutėje, iliustruoja kultūros centro istorija. Pirmiausia buvo steigiamas teatras, chorai, šokių, pučiamųjų orkestrai, kurie sudarė vietinių ir respublikinių Dainų švenčių pagrindą. Nuo 1963 m. daugėjo liaudies meną reprezentuojančių kolektyvų (ŠKPC).

Panaši situacija – tam tikros teritorijos ištuštėjimas, naujų gyventojų at(si)kėlimas ir vietos gyvybingumo palaikymas tikslingai atkuriant etninę kultūrą – po Antrojo pasaulinio karo susiklostė ir kitose pasaulio vietose, pavyzdžiui, vakarinėje Airijos pakrantėje (Kockel 2006: 87–100; Kaul 2009), Japonijos jūros pakrantėje esančioje Ishikawos prefektūroje (Hatanaka 2002: 51–70) ir kitur. Japonų tyrėja Sachiko Hatanaka pristato Ishikawos pavyzdį, kur po Antrojo pasaulinio karo buvo sąmoningai gaivinama ir iš naujo „išrandama“ vietinė amatininkystė, siekiama stimuluoti turizmo verslą ir atgaivinti šį ištuštėjusį regioną. Vietinių tradicijų nuosmukiui ir naujam atradimui įtaką darė intensyvus ekonominis augimas po Antrojo pasaulinio karo, vertybinių orientacijų pokyčiai ir regioninių bendruomenių destabilizacija bei specialus tradicinių amatų rėmimo įstatymas. Buvo sukurtas naujas tradicijos perdavimo ir perėmimo mechanizmas, sudarantis galimybę tradicijai išlikti ir prisitaikyti prie kintančios visuomenės (Hatanaka 2002: 68). Panašios regionų ekonominio aktyvavimo priemonės Europoje iki šiol kelia gana įtemptas diskusijas apie tokių tradicijų vertę, potencialą, autentiškumą, komercializaciją ir pan. (Kockel 2006: 92–96). Tiriant etninės kultūros procesus Lietuvoje ir konkretų lietuvininkų kultūros atvejį, prisideda iki XX a. paskutinio dešimtmečio veikęs sovietinės ideologijos faktorius (plačiau žr. LKSIN 2005: 11, 37–39, 283–284, 355–359). Kultūros reguliavimas ir sovietizacija beveik eliminavo „ikisovietinio“ laikotarpio tradicijų tęstinumą. Tačiau buvo siekiama perimti jose esančią „liaudies išmintį“ – pasitelkti vertybinę galią (Paukštytė-Šaknienė 2012: 208) ir parankias papročių formas, į jas „įnešti naują socialistinį turinį“ (UŽŠ 1959: 1).

Dainavimo samprata šiame tyrime apima lietuvišką, folkloristų ir kraštotyrininkų surinktą bei apbruotą ir folkloro ansamblių atliekamą dainuojamąją tautosaką, kuri sudaro tik dalį natūraliai egzistavusio lietuvininkų garsovaizdžio. Lietuvininkai, gyvendami daugiatautėje aplinkoje, patyrė kitų kultūrų įtakas. Jau XVIII a. antrojoje pusėje Kristijonas Donelaitis barė lietuvininkus, kad šie, susiedami su kitataučiais, praranda prigimtinės dorybes ir „vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin“⁸. Vėliau Christianas Bartschas, Vilius Kalvaitis savo sudarytuose dainynuose kitų tautų verstas dainas, lietuvišką ir vokišką autorinę kūrybą, kuri cirkuliavo lietuvininkų aplinkoje, sudėjo į priedų skyrelius, juos pavadindami „svetimomis gaidomis“ (vok. IX. *Anhang. Fremde Anklänge*) (BDB 2000: 645–660; BDB 1889: 279–292) arba „šviežiomis“, „nykstančiomis“ dainomis (KlvD 1905: 349–396).

8 Apie tai, kad tarp lietuvininkų plito kitų kultūrų įpročiai, papročiai ir mados, K. Donelaitis *Metuose* rašė: „Ir lietuvininkai su vokiečiais susimaišė, / Štai ir viežlybums tuojaus į nieką pavirto“; „Ale Dočys, per daug prisidėdęs bei prisisiurbęs, / Nei koks žakas lenkiškas po suolu nupuolė“; „Daug tarp mūs yra, kurie, durnai prisiriję, / Vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin / Ir kaip vokiečiai kasdien į karčemą bėga“; „Ogi dabar, žėlėk Dieve! Tikt gėda žiūrėti, / Kad lietuvininkai, prancūziškai pasirėdę, / Į bažnyčią vos išgirst ką kyšteria galvas, / O paskui tuo žaist ir šokt į karčemą bėga“ (Donelaitis 2000: 49, 72, 82, 97).

XX a. antrojoje pusėje lietuvaininkai taip pat prisimena, kad mokėjo ir dainavo ne tik lietuviškas dainas. Daugelis jų mokykloje mokėsi vokiškų, pasieniuose gyvenantys mokėjo lenkiškų, latviškų, pokariu – rusiškų folklorinių ir autorinės, kartais ir savos kūrybos dainų⁹. Tačiau folkloro rinkėjai kitų tautų dainų beveik neužrašinėjo: laikėsi to meto folkloristikos mokslo kanonų, pagal kuriuos vertingu laikytas lietuviškas, meniškas (neturintis literatūrinės kūrybos požymių), dabar jau klasikiniu vadinamas folkloras¹⁰. „Autentiškumas“, „grynumas“ lietuvininkų dainavimo tradicijos gaivinimo praktikose buvo ir išlieka pagrindiniu vertybiniu kriterijumi. Tačiau ilgainiui atsirado įvairaus pobūdžio interpretacijų, kurios neturėtų būti laikomos tradicijos iškraipymu ir menkinimu¹¹. Tradicija yra taki ir kūrybinga – ji yra ne tik atkartojama, bet ir nuolat perkuriama (Jonutytė 2010: 46–47).

Tradicija šiuolaikiniame dinamiškame pasaulyje yra gana sunkiai apibrėžiamas konceptas. Ji yra griežtų ribų neturintis, nuolat kintantis ir įvairiomis trajektorijomis besivystantis darinys. Bendriausia prasme tradicija yra apibrėžiama kaip istoriškai susiklosčiusi ir žmonių įvairiose bendrijose (visuomenėje, socialinėse grupėse) įsitvirtinančių kultūros formų (papročių, apeigų, vaizdinių, idėjų, simbolių, socialinių normų ir vertybių, religinių tikėjimų, mąstysenos, elgsenos ir kitų) išsaugojimas ir perdavimas iš kartos į kartą (VLE). Panašiai *tradicijos* sąvoka formuluojama ir etnologijos bei kultūrinės antropologijos moksluose (Paukštytė-Šaknienė 2012: 207). Tačiau dėl pačios tradicijos turinio, kaitos, žiūros perspektyvų ir kt. yra galima sąvokos versijų įvairovė (Bronner 2011: 63–92), kuri iš esmės nėra aktuali šiam tyrimui ir plačiau nebus aptariama.

.....

- 9 Juodkrantiškis Michaelis Fricas Kairys, liaudies poetas, savo krašto patriotas, 1955 m. dainą „Tinklus mezgam nuo pat ryto“ (MFA KTR 6) padainavo pagal dainos „Volga, Volga, mat rodnaja“ melodiją, o kitą, tikriausiai savos kūrybos dainą „Juodkrantė – kopų perlai“ – pagal vokiškos dainos „Lindenbaum“ melodiją. Pastabas pateikė ekspedicijos dalyviai A. Venckus ir Noreikaitė (MFA KTR 5).
- 10 Ši nuostata yra gana gabi ir šiandien. 2016–2017 m. rengiant Klaipėdos krašto dainų rinkinį, teko pasistengti, kad dvikalbė M. Klingerienės daina „Schöne langsam parėjau“ būtų įtraukta į jį (KKDM 2017: 110–111). 1996–1997 m. leidžiant dainyną *Bėgau jūružem*, ši ir keletas kitų A. Mažeivos latviškai padainuotų dainų paliktos rankraščiuose, net nebuvo svarstyta jas įtraukti į leidinį. To meto samprata buvo indokrinuota folkloro „grynumo“ idėja. Bene didžiausią inspiraciją tai pergavoti apie 2005–2009 m. sukėlė tuometinė lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ pirmininkė lietuvininkė Rūta Mačiūnienė, kuri po konferencijoje skaityto pranešimo klausinėjo apie dvikalbes lietuvininkų dainas ir prašė jų paieškoti tautosakos archyvuose. Keičiantis požiūriui į tapatybės dalykus, tikriausiai laisviau pradėta galvoti ir apie vokišką krašto žmonių tapatybės dalį.
- 11 Folkloro ansamblių ir tautinio meno kolektyvų, kurie interpretuoja lietuvininkų dainas, šokius, instrumentinę muziką, garso ir vaizdo įrašų (1993–2007) analizės išvadose konstatuota, kad „interpretacija didžiąja dalimi paremta rašytinių istorinių šaltinių medžiaga ir mokslinių tyrinėjimų išvadamis“. Tačiau yra kolektyvų, kurie interpretuoja laisviau, pasitelkia netradicines menines priemones ir tradiciją iš esmės iškraipo bei sumenkina (Apanavičius, Mačiulskis, Petrošienė 2008: 47). Akivaizdu, kad į tiriamąjį reiškinį žvelgiama iš folklorizmo teorinės perspektyvos. Šiandien tokiems kategoriškiems apibendrinimams nepritarčiau, net jeigu jie padeda aiškiau atskirti dalykus, kurie parodo, kas kolektyvų interpretacijose nesutampa su žinomais praeities kultūrinės raiškos faktais.

Svarbesni yra tradicijos gyvybingumą lemiantys perdavimo ir perėmimo bei interpretacijos aspektai. Žodinių perdavimo būdą, augant visuomenės raštingumui ir tobulėjant technologijoms, papildė, kartais ir visiškai pakeičia įvairios rašytinės ir vaizdinės formos. Lietuvininkų dainavimo tradicijos fragmentai gana anksti pateko į istorinius rašytinius šaltinius, pačios dainos – į gramatikas, žodynus, dainynus, spaudą. Jų dėka seniausios dainuojamosios tradicijos formos pasiekė mūsų dienas ir sudaro pagrindą tęsti šią tradiciją naujais būdais. Modernioje visuomenėje tradicijos perdavimas bei senovinės simbolikos naudojimas gali būti įvairiai modifikuojamas (Šaknys 2009: 92), o tradicijos sąvokos vartojimo lauke veikia du tarpusavyje susiję, tačiau vienas kitam prieštaraujantys diskursai. Pirmąjį Ullrichas Kockelis, remdamasis Adamo Kaulo tyrimu, vadina „natūralistiniu tradicijos postulatu“ (angl. *naturalistic postulate of tradition*), kai kalbama apie vietines tradicijas, iššaknijusias kraštovaizdyje, tautoje ar kultūrinėje aplinkoje. Antrajame diskurse su vieta susietos tradicijos ribos peržengiamos ir pereinama į gilesnį ir platesnį, kartais net globalų kontekstą. Tačiau šie akivaizdūs prieštaravimai gali sėkmingai koegzistuoti (Kockel 2006: 92; Kaul 2009: 36).

Anksčiau minėtos apibendrintos tradicijos sąvokos pagrindu apibrėžiama lietuvininkų dainavimo tradicija yra šios etnokultūrinės grupės iš kartos į kartą perduodamos lietuviškos dainos ir dainavimo papročiai. Vadinasi, galima konstatuoti, kad lietuvininkų dainavimo tradicija yra nutrūkusi: tai patvirtina XX a. paskutinių dešimtmečių – XXI a. pirmojo dešimtmečio tautosakinių-dialektologinių, etnologinių ekspedicijų Klaipėdos krašte duomenys ir moksliniai tyrimai (Petrošienė 2007; Zabieliene 2008). Tačiau lietuvininkų dainavimo tradiciją perėmė dalį Mažosios Lietuvos – Klaipėdos kraštą – XX a. antrojoje pusėje apgyvenę žmonės, kuriems ji tapo brangi, priimtina ir verta palaikymo. Atvykėliai, kaip teigia airių tradicinę muziką analizavęs Adamas Kaulas, niekada negali tapti „tikrais“ vietiniais. Tačiau sugebantys be įtampos įsilieti į vietos tradicinės muzikos aplinką ir perimti muzikinio stiliaus subtilybes dažnai priimami kaip suvokiantys giliąsias kultūrinės jungtis. Lokālios tradicijos, sąveikaudamos su globalių procesų (šiuo atveju migracijos) inspiruojamomis tradicijomis, nėra priešingybės. Sėkmingas vietinės tradicinės muzikos perėmimas gali būti laikomas bendruomenės kultūrinio kapitalo didinimu (Kaul 2009: 259–268; Kockel 2006: 92). Tokio požiūrio bus laikomasi analizuojant lietuvininkų dainavimo tradiciją tiriamuoju laikotarpiu.

FOLKLORO ANSAMBLIS „VORUSNĖ“

Folklorinių ansamblių kūrimasis ir mažlietuviškos tapatybės gaivinimas Klaipėdoje glaudžiai susijęs su 1971 m. Šiaulių pedagoginio instituto Muzikos fakulteto, kuris 1975 m. tapo Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetais, įsteigimu.

Klaipėdoje veikė arba iki šiol veikia muzikos, teatro, choreografijos, filologijos, istorijos studijų programos, kurių studentai gilinasi į Mažosios Lietuvos kultūrą, praeityje su dėstytojais dalyvaudavo tautosakinėse–dialektologinėse ekspedicijose Klaipėdos krašte ir visoje Lietuvoje.

Klaipėdos fakultetuose folkloro gaivinimo pirmeivė, mokiusi lietuvių filologijos ir muzikos, vėliau lietuvių filologijos ir režisūros studentus, buvo kalbininkė Audronė Jakulienė (vėliau Kaukienė). Liaudies muzikos katedroje folklorą propagavo ir dėstė chorvedė Irena Nakienė ir muzikologas Rimantas Sliužinskas, muzikos mokytojų specialybės studentus liaudiško dainavimo mokė muzikologė Rūta Vildžiūnienė. Jų studentai yra pasklidę po Lietuvą: Klaipėdos fakultetų absolventai vadovauja daugeliui Klaipėdos krašto folkloro ansamblių arba juose dalyvauja.

„Vorusnė“ – pirmasis institucionalizuotas studentų folkloro ansamblis Klaipėdos mieste ir Klaipėdos krašte. Jam 27 metus vadovavo į Klaipėdą dirbti atvykusi jauna ir talentinga baltistė, vėliau tapusi lingvistinės mokyklos Klaipėdos universitete (KU) įkūrėja, profesorė habilituota daktarė Audronė Jakulienė. Ji buvo Vilniaus universiteto auklėtinė, jame dėščiusi 1965–1966 m., o nuo 1971 m. iki mirties dirbusi KU. Į Vakarų Lietuvą ji atsivežė Vilniuje sklandžiusias folkloro gaivinimo idėjas ir jas įgyvendino šiame krašte.

„Įsivaizduokite, buvo gilūs sovietmečio laikai, tad folklorinio ansamblio įsteigimas buvo naujovė. Girdėti autentiškais balsais atliekamą, neapdorotą kompozitorių, liaudies dainą buvo tikras iššūkis. Daugelis muzikantų to net nesuprato, jiems tai atrodė negražu. Tad galima sakyti, kad A. Kaukienė atvėrė autentiško dainavimo grožį“, – prisimena baltistė profesorė, „Vorusnės“ dalyvė ir vaikų folkloro ansamblio „Vorusnėlė“ vadovė Dalia Kiseliūnaitė (Gudavičė 2017).

„Vorusnės“ ansamblio veikla buvo labai intensyvi ir daugiakryptė. Surinktos informacijos visuma rodo du skirtingus etapus: 1971–1988 m. ir 1989–2000 m.¹²

1971–1988 m. ansamblis telkė ir ugdė studentus sąmoningai pasirinkta lietuvių etninės kultūros puoselėjimo kryptimi: ieškojo kontaktų su lietuvininkais, rinko etnografijos ir tarmių duomenis ir juos studijavo; rengė temines programas, pagrįstas moksliniais, rašytiniais ir etnografiniais šaltiniais; koncertavo Lietuvoje ir už jos ribų; bendradarbiavo su kitų aukštųjų mokyklų ir institucijų folkloro kolektyvais.

Lietuvių kalbos ir režisūros bei pavieniai kitų specialybių studentai, atvykę į Klaipėdą studijuoti iš visos Lietuvos, buvo kviečiami į ansamblį, čia galėjo atskleisti savo etninę tapatybę. Jie buvo skatinami kalbėti tarmiškai: programose pristatydavo

.....
 12 Šio poskyrio pagrindą sudaro pirmą kartą folkloro gaivinimo tyrimams naudojamas 1975–1997 m. pildytas „Vorusnės“ ansamblio metraštis (VM). Jį saugo buvusi ansamblietė Dalia Jakulytė, kuri ir suteikė galimybę juo naudotis.

sakytinę tautosaką, dainas savo gimtosiomis tarmėmis – aukštaitiškai, dzūkaiškai, suvalkietiška, žemaitiškai. Lietuvos etnografinių regionų folklorui pristatyti buvo sukurta pirmoji programa „Kelionės po Lietuvą“ (1975)¹³, ji buvo mėgta ansamblių ir turėjo didelį pasisekimą. Tačiau, kaip prisimena ansamblio vadovė, „daugiausia vorusniečių dėmesio susilaukė lietuvininkų kraštas, į kurį atvažiavę tapome tarsi jo kultūros tęsėjais, gaivintojais ir propaguotojais“ (Kaukienė 2000: 136).

Kaip kalbėjo ir dainavo lietuvininkai, tegalima buvo spręsti iš rašytiniuose šaltiniuose užfiksuotų aprašymų, užuominų ar net netiesioginės informacijos ir, žinoma, negausių šio krašto dainininkų ir pasakotojų garso įrašų. Lietuvininkų kalba, tautosaka rekonstruota pasitelkiant šia tarpe dar kalbančius vietinius žmones. Ansamblio vadovė, dialektologas J. Bukantis su studentais rengė ekspedicijas Klaipėdos krašto kaimuose, tvarkė surinktą medžiagą, studentai ją šifravo, rašė kursinius ir diplominius darbus, gilinosi į etnografinius papročius. Garso įrašai, gana kukli ikonografinė medžiaga¹⁴ saugoma 1976 m. įsteigtame tarmių ir folkloro archyve. Dainuojančių lietuvininkų jau tuo laiku buvo labai nedaug. Ryškiausia A. Kaukienės, J. Bukančio ir Rūtos Grumadaitės 1979–1980 m. aplankyta dainininkė buvo lietuvininkė Ana Mažeiva – viena paskutinių, mokėjusių nemažai senų lietuviškų dainų. Kiti, kaip ir M. Kybelkienė, prisiminė vieną kitą lietuviškos dainos pavadinimą ar keletą dainų.

Surinktos etnografinės medžiagos, dainynų ir lietuvių literatūros klasikų kūrinių pagrindu buvo kuriamos „Vorusnės“ programos, kurių pavadinimai dažniausiai atskleidžia ir jų pagrindinę temą: „Jūrų-marių dainos“ (1979), „Lietuvininkų vestuvės“ (1979), „Mažvydas ir lietuvininkų dainos“ (1979), „Treji gaideliai giedėjo“ (1981), „Lietuvininkai“ (1985), „Žodis ir giesmė“¹⁵, „Lietuvininkump ir žemaičiųump“. A. Kaukienė pripažino, kad lietuvininkų tautosaką ir etnografiją perteikti nebuvo paprasta ne tik dėl sceninio atlikimo ypatumų, bet ir dėl to, kad labai trūko tiesioginio ryšio su natūraliąja tradicija (Kaukienė 2000: 137). Todėl, o gal ir dėl kitų priežasčių, pirmaisiais metais vyravo „literatūrinė kryptis“, kuri liko svarbi iki pat ansamblio veiklos pabaigos¹⁶. Tačiau nuo 1973 m. pradėta telktis į folklorą

13 Ši programa pradedama lietuvininkų dainuojamąja ir sakytine tautosaka, nors visuose spaudoje publikuotuose tekstuose, aprašančiuose šią programą, minimi tik keturi Lietuvos regionai.

14 J. Bukantis buvo ir ekspedicijų fotografas. Jis sako, kad lietuvininkai fotografuoti nesutikdavo dėl įvairių priežasčių: išvaizdos, amžiaus, baimės, nepasitikėjimo ir pan. (interviu su J. Bukančiu 2021-04-29).

15 Dviejų paskutinių programų sukūrimo datų kol kas nepavyko tiksliai nustatyti, tačiau aišku yra tai, kad jos buvo sukurtos iki 1989 m. Paskutinio žinomo oficialaus programos „Lietuvininkump ir žemaičiųump“ pasirodymo skelbimas yra datuojamas 1997 m.

16 Pirmasis „Vorusnės“ ansamblio pasirodymas įvyko Jono Basanavičiaus 120-ųjų gimimo metinių proga 1971 m. lapkričio 23 d. Klaipėdos miesto viešojoje bibliotekoje (Sliužinskas 1988: 3). Čia gana dažnai vyko įsimintini renginiai, skirti ir lietuvių literatūros kūrėjams: Ievai Simonaitytei, Saliui Šmeriui-Šmerauskui, Pauliui Dreviniui, Vladui Nausėdai, XIX a. Mažosios Lietuvos kultūros veikėjams Johanui Ferdinandui Kelkiui, Frydrichui Kuršaičiui, Jurgiui Zauerveinui (Šikšnelis 2021) ir literatūros klasikams Donelaičiui, Maironiui, Vydūnui, Simonui Daukantui,

(Gaudeamus VII: 46), kurį perprasti ir interpretuoti nebuvo paprasta. Po 1979 m. gruodžio 10 d. fakultetų koncertų salėje įvykusio pirmojo „Lietuvininkų vestuvių“ programos atlikimo metraštyje atsirado toks įrašas:

Ilgai ruošėmės, repetavom, šlifavom, taisėm, keitėm, papildėm ir t. t. Atrodė niekada nesulauksim premjeros: daug reikėjo docentei [A. Jakulienei – L. P.] kantrybės, kol mus K. Donelaitį skaityt išmokino, „Lietuvininkų“ tekstus mums „savais“ padarė, dainas „nušlifavo“: Oi, mums nelengvai visa tai į „kraują įaugo“! <...> Jaudinomės. Salė buvo pilnutėlė. Pasisekė gerai. Buvo klegesio, diskusijų po koncerto (VM).

Kiekvienas pasirodymas, ypač to meto folkloro žinovų akivaizdoje, buvo tarsi egzaminas. „Neturiu prie ko prikibti“, – po koncerto 1979 m. gruodžio 15 d. B. Dvariono muzikos mokykloje sakė žymioji tautosakininkė Bronislava Kerbelytė (VM).

XX a. aštuntuoju–devintuoju dešimtmečiais koncertuoti ar dalyvauti kokiam lietuvininkų ar lietuvių kultūros paminėjime bibliotekose, miestų salėse, vakaronėse, susitikimuose su įmonių, įstaigų, mokyklų bendruomenėmis „Vorusnė“ buvo kviečiama beveik kiekvieną savaitę. 1979 m. metraštyje yra 37 aktyvios veiklos įrašai. Net trys iš jų rodo, kad per vieną dieną būta dviejų pasirodymų, kartais ir skirtinguose miestuose: vidurdienį Kaune, vakare – Vilniuje. Renginių pobūdis taip pat įvairavo nuo kamerinių pasibuvimų ansamblio narių rate, asmeninių ansamblių „iniciacijų“¹⁷ iki oficialių koncertų reprezentacinėje aplinkoje ar įrašų televizijoje ir radijuje¹⁸. Tai augino supratimą apie Mažąją Lietuvą, skleidė šią žinią Lietuvos, Sovietų Sąjungos žiūrovams.

Ypatingas nusiteikimas lietuvininkų kultūros atžvilgiu nuvedė ansamblį į pirmąjį pasirodymą už Lietuvos ribų – Donelaičio Tolminkiemį. Metraštyje aprašyti 1980 m. balandžio 20 d. įspūdžiai:

Štai kelionei ilgai ir atsakingai ruošėmės. Žinojome: vyksime ten, kur vaikščiojo, kalbėjo, gyveno Donelaitis. Kartojome „Metų“ tekstus, kartojome, dainavome lietuvininkų dainas. Jaudinomės: „Lietuvininkų vestuves“ rodysime ten, kur kažkada iš tikrųjų lietuvininkai tuokėsi, kalbėsime Donelaičio žodžius ten, kur pats Donelaitis kalbėjo. Tolima kelionė (VM).

.....
Martynui Mažvydui. Juose, pasak D. Kiseliūnaitės, dažnai dalyvaudavo ir „Vorusnės“ ansamblis (komentaras socialinio tinklo feisbuko paskyroje „Mažosios Lietuvos forumas“ 2021-05-02).

17 Tai buvo „išlydėjimas“ į šeiminių gyvenimų ir sveikinimų vestuvių proga, mergvakariai; juose buvo inscenuoti regiono, iš kurio ansamblietis kilęs, vestuviniai papročiai, dainuotos atitinkamų žanrų dainos.

18 Metraštyje rašoma, kad Lietuvos televizijoje buvo įrašytos penkios ansamblio programos: „Kelionės po Lietuvą“, „Jūrų-marių dainos“, „Lietuvininkų vestuvės“, „Treji gaideliai giedojo“, „Lietuvininkai“. 2020 m. rudenį Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras oficialiai kreipėsi į Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją dėl šių įrašų, tačiau gavo atsakymą, kad šios įstaigos archyve jų nėra.

1 pav. Nuotrauka iš „Vorusnės“ koncerto Tolminkiemyje 1980 m. (VM).

„Vorusnė“ bendravo ir bendradarbiavo su kitų aukštųjų mokyklų ir kitų institucijų folkloro kolektyvais. 1978 m. Vilniuje vykusiam septintajame Baltijos šalių studentų dainų ir šokių festivalyje „Gaudeamus“ Klaipėdos fakultetų folkloro ansamblis pasirodė drauge su Vilniaus universiteto (VU), Vilniaus pedagoginio instituto folkloriniais ansambliais (Gaudeamus VII: 45–46)¹⁹. 1979 m. drauge su kitais Klaipėdos fakultetų kolektyvais koncertavo VU 400-ųjų metinių minėjime. Tais pačiais metais su VU folkloro ansambliu ir Elektrografijos mokslinių tyrimų instituto ansambliu „Sadauja“ paminėjo muzikologės Jadvygos Čiurlionytės 80-mečio jubiliejų.

Svarbūs buvo ir kameriniai susijimai kalendorinių švenčių – „Pavasario šventės“, „Saulės gražos šventės“ – proga. Jose studentai šokdavo, dainuodavo kalendorines

19 Metraštyje dar minimas ir Kauno veterinarijos akademijos ansamblis, tačiau tai yra Lietuvos veterinarijos akademijos šokių ansamblis (Gaudeamus VII: 42). Oficialioje „Gaudeamus“ programoje nenurodytas atskiras folkloro ansamblių pasirodymas. Metraštyje fiksuota, kad liepos 7 d. Kalnų parke vykusiam Ansamblių vakare folkloro ansambliai dainavo „Aš išėjau į girėly“ ir šoko ratelį „Dar ne visa“. Oficialus repertuaras buvo tik nedidelė dalis folklorą mylinčių žmonių prisiminimuose: „Dar ilgai prisiminsime ir bendrus mūsų ansamblių vakarus ant Neries ir Vilniaus kalvų – šokome, dainavome... Iš Vilniaus parsivežėme išmokę „Kokietką“, „Keturinę“, „Latvišką polką“. Dainas „Ne bet kokia aš mergelė buvau“, „Oi, ir ant kalno“, ratelį-žaidimą „Labs ryts, mergele“ ir t. t. O mes mokėme kitus savo repertuaro dainų“ (VM).

2 pav. „Vorusnė“ lietuvininkų Grėtės ir Martyno Bastijonų auksinėse vestuvėse 1984 m. (VM).

dainas, atkurdavo atitinkamas apeigas ar ritualų fragmentus (ridendavo kiaušinius, vaišindavosi, imituodavo piemenų žaidimus ir kt.). Į tokius pasibuvimus būdavo kviečiami dėstytojai ir svečiai, pavyzdžiui, daugybę Klaipėdos krašto įvykių ir žmonių nufotografavęs Bernardas Aleknavičius, lietuvininkė Leonija Šemerienė (Šemerauskienė) – Salio Šemerio (Saliarono Šmerauskos) žmona²⁰. Pavadindami vakarojimus kitais vardais, ansambliciai atšvėsdavo ir tuo metu draustas šv. Velykas ar šv. Kalėdas. Intriguojantis 1977 m. vasario 16 d. įrašas, pasakojantis apie fotoaparatus ir filmavimo kameromis fiksuotą internacionalinį vakarą ir jo svečius – anglų jūreivius: „Svečiai, išgirdę tikrą lietuvių l[iaudies]. dainą, pakvietė mus kartu su kitais vakaro dalyviais į savo laivą“ (VM).

Vieni brangiausių ir vertingiausių įvykių vis dėlto buvo susitikimai su lietuvininkais. A. Kaukienės asmeniniai ryšiai su lietuvininkais ir ansamblio įdirbis nutiesė kelią į vieną išskirtinę lietuvininkų šeimos šventę. 1984 m. spalio 7 d. „Vorusnei“ buvo patikėta surengti Kukuliškiuose (kaimas prie Klaipėdos) įvykusias lietuvininkų žvejų Grėtės ir Martyno Bastijonų auksines vestuves.

Ansambliciai ir šio straipsnio autorė prisimena ypatingą vadovės užsidegimą lietuvininkų kultūros, ypač kalbos ir liaudies dainų, atžvilgiu. Ji skaitė pranešimus apie lietuvininkų dainas ir jų atlikimo ypatumus. Savo mintims iliustruoti ji

20 Vienais metais ansambliui ji padovanojo savo mergautinę liemenę: „<...> tikrą lietuvininkų krašto, juodą, aksominę, išdabintą“ (VM).

kviesdavo ansamblicius, neretai dainuodavo pati. Liaudies kūrybos palikimo klausimus nagrinėjančiose konferencijose ilgą laiką buvo vienintelė pranešėja, kalbanti apie lietuvininkų dainuojamosios tautosakos interpretaciją. Devintojo dešimtmečio pabaigoje vykę kultūros procesai turėjo didelę įtaką 1989 m. prasidėjusiam ryškiam, kitokios kokybės „Vorusnės“ veiklos etapui²¹.

Pirmąjį atkurtos valstybės dešimtmetį „Vorusnės“ veikla buvo labai reikšminga, tačiau tuo pačiu metu ansamblio vadovė ir dalis ansamblicijų įsitraukė į mokslinę, pedagoginę lietuvininkų bendrijos veiklą, Klaipėdos universiteto kūrimą. 1989–2000 m. „Vorusnės“ veikla buvo labai aktyvi: 1989 m. įkurtas vaikų folkloro ansamblis „Vorusnėlė“; „Vorusnė“ ir „Vorusnėlė“ įsitraukė į 1989 m. įkurtos lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ veiklą; taip pat į KU, kuris tapo svarbiu Prūsijos istorijos ir kultūros tyrimų centru, kūrimą; ansamblio vadovės ir ją palaikančių ansamblicijų kolegų iniciatyva KU sukurta nauja studijų programa „Lietuvių filologija ir etnologija“, kuri savo klestėjimo laiku (2011–2014) buvo išaugusi į trijų aukštojo mokslo pakopų – bakalauro, magistro ir doktorantūros – studijas; prie A. Kaukienės vadovaujamos Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros įsteigta Folkloro laboratorija, perėmusi ir tarmių bei folkloro archyvą; jauni dėstytojai lituanistai, etnologai, etnomuzikologai skatinti dirbti mokslo tiriamąjį darbą; daugiau kaip dvidešimt metų rengtos mokslinės konferencijos, skirtos lietuvininkų kalbai ir kultūrai.

Per lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“ mezgėsi artimesni kontaktai su lietuvininkais Lietuvoje ir egzilyje. Lietuvininkai buvo įpratę vertinti rašytą žodį, išsilavinimą ir mokslą, todėl universiteto aplinkoje gerbiama liaudies daina skatino atidžiau pažvelgti ir į savąją folklorinio dainavimo tradiciją. Ansambliciai lietuvininkų religinių įsitikinimų atžvilgiu laikėsi labai pagarbiai, mokėsi giedoti evangeliškas giesmes, jas įtraukdavo į koncertines programas, giesmių įrašyta ir į pirmąją 1993 m. išleistą garso įrašų kasetę²². Lietuvininkai į savo bendrijos renginius ir metinius susirinkimus kvietė „Vorusnę“ ir „Vorusnėlę“. „Vorusnėlė“ iki pat savo veiklos pabaigos 2018 m. buvo lietuvininkų bendrijos globojamu folkloro kolektyvu, tęsė ir plėtojo „Vorusnės“ tradicijas.

.....
21 1987 m. gegužės 6–7 d. Vilniuje vykusioje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje“ A. Kaukienė skaitė pranešimą „Pamario krašto dainų ypatumai“ (MPKP 1987: 4). Konferencija apibendrinta metodinių rekomendacijų projektu, kuriame suformuluoti 24 punktai, atliepiantys 1986 m. TSRS kultūros ministerijos kolegijos nutarimą Nr. 154 „Dėl tolimesnio darbo saugant, vystant ir propaguojant folklorą ir liaudies kūrybą tobulinimo“. Minėto projekto sumanymai yra įgyvendinti.

22 1988 m. režisieriaus Vidmanto Bačiulio filme „Vilius Karalius“ panaudotos „Vorusnės“ įdainuotos evangeliškos giesmės „Ak, gražus dangau“, „Taigi imk mano ranką“. Daugiau giesmių ansamblio repertuare atsirado pradėjus bendrauti su kunigu Liudviku Fetingiu (interviu su R. Grumadaite 2021-04-02).

3 pav. „Vorusnė“ lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ metiniame susiėjime 1989 m. (SFA).

1991 m. įkūrus KU, A. Kaukienė iš savo studentų jau buvo išugdžiusi gabiausių jaunų dėstytojų, lietuvininkų folkloru užkrėstų lituanistų kartą, kurie iki šiol didžiuodamiesi prisistato „baigę „Vorusnę““. Susidarė galimybė įkurti lituanistikos katedrą ir unikalią studijų programą. Lietuvių filologijos ir etnologijos bakalaurai mokėsi dainuoti visų Lietuvos regionų dainas, groti etniniais instrumentais, eiti ratelius, perteikti sakininę tautosaką, rengti nedidelės apimties folklorines programas. Tam reikėjo ir dėstytojų muzikų, todėl 1991–1998 m. šioje programoje dirbo net septyni liaudies muzikos specialistai. Jie, kaip ir lituanistai, buvo skatinami užsiimti ir mokslo tiriamuoju darbu. A. Kaukienės autoritetas ir glaudus ryšys su lietuvininkais bei evangelikų dvasininkais vedė prie evangeliškos teologijos studijų įsteigimo KU.

Gali atrodyti, kad beveik visos šios veiklos yra labai nutolusios nuo lietuvininkų dainavimo tradicijos, tačiau taip nėra. Kaip prisimena R. Grumadaitė, ansamblyje dalyvavusi beveik nuo įkūrimo ir jam vadovavusi paskutinius penkerius metus, kolektyvas „išaugo savo drabužius“ ir baigė ilgametę veiklą. Daugelis ansamblio senbuvų pradėjo savo profesinę karjerą, kūrė folkloro kolektyvus, įsitraukė į Klaipėdos ar kitų miestų (etno)kultūrinį gyvenimą. Ypač daug dėmesio teko skirti anksčiau minėtai studijų programai, kurioje didelė dalis etnologijos studijų buvo praktinis mokymas interpretuoti įvairius folkloro žanrus, juos jungti į visumą ir perteikti auditorijai. Tad gyvenimas su lietuvininkų tautosaka ir etnografija tęsiasi, tik įgavo

daugybę kitų formų (interview telefonu 2021-04-02). Vorusniečiai, atlikdami lietuvininkų kalbos ir kultūros tyrimus, dirbdami pedagoginį darbą su moksleiviais, su Lietuvos ir iš užsienio šalių studentais, jiems perduoda savo žinias ir patirtis, kurios pirmiausia susijusios su Klaipėdos krašto kultūra.

KLAIPĖDOS MIESTO IR KRAŠTO FOLKLORO KOLEKTYVAI

Iki 1980 m. „Vorusnė“ buvo vienintelis folkloro ansamblis Klaipėdos mieste ir krašte, o 1985 m. čia jau veikė 10 folkloro ansamblių²³. Vėliau Pagėgiuose įsteigta „Kamana“ (1986), Šilutėje – „Verdainė“ (1988), o Klaipėdoje – jau minėtoji „Vorusnėlė“ (1989)²⁴.

Šių ansamblių kūrybos stiliai buvo įvairūs, bene labiausiai priklausę nuo kolektyvo sudėties ir vadovo sampratos bei profesinių muzikinių gebėjimų. Bendras dalykas, ką yra pasakiusios kolektyvų vadovės Vida Morkūnienė,²⁵ Aksavera Mikšienė²⁶, yra tai, kad savo veiklos pradžioje dainavo, grojo ir šoko visų Lietuvos regionų folklorinį repertuarą. Ir tai darė dėl dviejų priežasčių: pirmoji – ansambliuose dalyvavo iš įvairių Lietuvos regionų čia atsikėlę žmonės, lietuvininkai būdavę reti tų ansamblių dalyviai; antroji – folkloras apskritai daugeliui buvo jau menkai pažįstama sritis, reikėjo ir no-

.....

23 Lietuvos aklųjų draugijos Klaipėdos tarprajoninių kultūros namų Kretingos rajono folkloro ansamblis (toliau – FA) (1977), Klaipėdos m. ligoninės III poliklinikos FA (1981), Jūrų muziejaus ir akvariumo FA (1982), Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos muzikos mokytojų fakulteto FA (1982), Klaipėdos medicinos darbuotojų klubo vaikų FA (1982), Komunalinių buitinių įstaigų liaudies muzikantų ansamblis (1982), Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų Liaudies muzikos katedros folkloro studija (1983), Švietimo darbuotojų namų vaikų FA (1984).

R. Sliužinsko paminėti, bet plačiau neaprašyti kiti Klaipėdos miesto įmonių ir įstaigų folkloro kolektyvai: Specializuotos autotransporto įmonės, Komunalinių įmonių kombinato, Restauravimo dirbtuvių, 22-osios vidurinės mokyklos, Prekybos klubo FA (Sliužinskas 1988: 16). Šiame leidinyje neminimas 1980 m. įkurtas „Alkos“ ansamblis.

24 Klaipėdos m. savivaldybės Etnokultūros centro (toliau – KEKC) FA „Alka“ (1980); Pagėgių savivaldybės Kultūros centro FA „Kamana“ (1986); Šilutės kultūros ir pramogų centro FA „Verdainė“ (1988); Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ ir KEKC FA „Vorusnėlė“ (1989–2018).

25 Ilgametė „Alkos“ vadovė Vida Morkūnienė po bendro „Alkos“ ir „Doudy Jazz Band“ koncerto Klaipėdos žvejų kultūros rūmuose (2004-02-16) prisimena: „Iš pradžių dainavom visas dainas, vėliau prasidėjo regiono išgryninimas – Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos. Norėjau, kad žmonės prisiliestų ir prie sutartinių, ir prie žemaičių, aukštaičių, kalendorinių dainų. <...> Mes visada buvom mokomi, kad liaudies daina turi būti teisingai dainuojama. Atgimimo laikotarpiu žmonėms labai buvo priimtinas folkloras, nes jie buvo to ištroškę. Bet paskui ateina riba, apie kurią aš kalbu, kai turi kažką keisti arba atrasti tai pačiai dainai kitokį pateikimo būdą“ (Čeliauskaitė 2004; KEKC 2004: DVD33/1–2).

26 A. Mikšienė apie tai kalbėjo 2018 m. gegužės mėn. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centre vykusiam „Kamanos“ ansamblio įdainuotų M. Jankaus dainų kompaktinės plokštelės pristatyme.

rėjosi visko išmokti, o mokytis lietuvininkų dainavimo tiesiogiai iš dainininkų buvo beveik neįmanoma. Tiesa, Martyno Jankaus ir kitų lietuvininkų pokariu užrašytos dainos jau buvo publikuotos, bet garso įrašai į liaudies dainų antologijos plokštelių rinkinį (1966) neįtraukti. Prieinamiausias buvo Liudviko Rėzos dainynas.

Jūrų muziejaus ir akvariumo ansamblis nuo pat įsisteigimo 1982 m. orientavosi į marinistinę jūros ir marių pakrančių tautosaką, todėl lietuvininkų etnografija jiems buvo aktualiusia. Pirmoji programa vadinosi „Ant žvejo kiemužio“. Tačiau šiame kolektyve dalyvavo nemažai iš Žemaitijos kilusių vyresnių žmonių, kurie buvo ir pateikėjai, todėl didelę repertuaro dalį sudarė žemaitiškas folkloras. Ansamblyje buvo stipri instrumentinė grupė, kurioje grojo tikri liaudies muzikantai, muzikos instrumentų meistras ir Mažosios Lietuvos kanklių-arfos rekonstruktorius Antanas Butkus (Sliužinskas 1988: 6–9).

Daugelio kitų ansamblių prioritetai buvo kiti. Pavyzdžiui, nuo 1977 m. Kretingoje veikęs, bet Klaipėdos tarprajoniniams kultūros namams priklausęs Lietuvos aklių draugijos folkloro kolektyvas grojo ir dainavo tik iš savo žemaitiškos aplinkos perimtą folklorą. Panašiai savo repertuarą sudarė ir Komunalinių buitinių įstaigų liaudies muzikantų ansamblis (1982), grojęs tik iš atminties ir klausos. Kiti ansambliai daugiausia rėmėsi dainynais, programas komponavo ne regioniniu principu, bet kalendorinių, šeimos švenčių, su jais susijusių apeigų ir papročių pagrindu. Klaipėdos fakultetų liaudies muzikos studentų folkloro studija (1983) buvo orientuota į visų regionų dainų, šokių mokymą(si) per vakarones, etnoinstrumentologines ekspedicijas visoje Lietuvoje. 1982 m. Klaipėdoje įkurtas pirmasis vaikų folkloro ansamblis, priklausęs Klaipėdos medicinos darbuotojų klubui, taip pat dainavo visų regionų dainas, mokėsi groti autentiško pavyzdžio kanklėmis ir skudučiais. Lietuvininkų vaikų dainų repertuaras kuklus, todėl vaikų ansamblis 1984 m. parengė programą „Pamario krašto pasakas“ (Sliužinskas 1988: 12–13).

Klaipėdos miesto folkloro ansambliai koncertuodavo Jūros šventėse, Jūrų muziejaus Žvejo sodyboje, Rumšiškių muziejuje, dalyvaudavo nuo 1975 m. rengtose folkloro ansamblių apžiūrose²⁷, konkursuose ir kt. (ten pat: 12). Žvelgiant retrospektyviai, vėlyvajame sovietmetyje folkloro ansamblių veiklos modelis atrodo panašus į stilizuotą liaudies muziką atliekančius dainų ir šokių ansamblius, išskyrus prieigą prie paties folkloro, santykį su gyvąja tradicija, atlikimo manierą ir pan.

„Vorusnės“ ir kitų Klaipėdos mieste veikusių folkloro kolektyvų veikla iki 1990 m. rodo, kad folkloro gaivinimas čia vyko kaip ir kituose Lietuvos miestuose ir regionuose, tik jame dėl anksčiau išdėstytų priežasčių beveik nedalyvavo patys lietuvininkai. Tačiau A. Zabielenė, 2003–2007 m. apklaususi Klaipėdos krašto ansamblių vadovus ir ansamblicius, išanalizavusi kitą, deja, ne visą informaciją, klaidingai teigė, kad lietuvininkų etnokultūrinio paveldo gaivinimas,

.....
²⁷ „Vorusnės“ ansamblio metraščio medžiagoje yra 1975 m. anketa-paraiška dalyvauti tų metų folkloro kolektyvų apžiūroje.

prasidėjęs atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, ypač suaktyvėjo maždaug nuo 2000 metų. <...> Po keliolikos metų [nuo 1990 m. – L. P.] šiame krašte galima pastebėti daug gerų poslinkių – vietinės kultūros tradicijas ėmėsi atkurti bei tęsti kultūros ir mokslo įstaigos ir ypač Klaipėdos universitetas (Zabielienė 2008: 67).

1991 m. įkurtas Klaipėdos universitetas integravo beveik visus mieste veikusius kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų filialus, žmogiškų išteklių potencialą ir tradicijas, kurios keitėsi su visos Lietuvos gyvenimu ir švietimo reformomis. „Vorusnės“ ansamblis iki tol jau buvo nuveikęs reikšmingą lietuvininkų kalbos ir kultūros gaivinimo bei sklaidos darbą ir nuo 1989 m. ypač aktyviai įsitraukė į lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ veiklą.

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje pirmąjį dešimtmetį folkloras buvo labai populiarus. Klaipėdos mieste ir krašte aktyviai dirbo jau esantys ansambliai, ankstesniųjų pagrindu kūrėsi nauji²⁸. Lietuvininkų dainavimo tradicijos palaikymo misiją Klaipėdos krašte perėmė kultūros centrams pavaldūs folkloro ansambliai. Daugelis jų išaugo į mėgėjų meno kolektyvus, kurie aiškiai skelbia atliekantys Mažosios Lietuvos regiono reprezentacijos ir švietimo funkcijas. Lietuvininkai su šiomis veiklomis tiesiogiai beveik nesusiję²⁹, tačiau jas toleruoja (interviu telefonu su lietuvininke Silva Pocyte 2020-10-16) ir dalyvauja savitais, istoriškai ir kultūriškai nulemtais būdais. Kadaisė pietistų draustas liaudies dainas atliekančius ansamblius priima dainuoti ir giedoti į savo maldos namus, metinius susiejimus ir kitomis svarbiomis progomis. Lietuvininkai organizuotai ir gausiai dalyvauja KU rengtose mokslinėse konferencijose, drąsiai užduoda klausimus apie dainuojamąją tautosaką ir išreikšdavo kritiką bei patarimus pranešėjams. Kodėl lietuviškas dainas liovėsi dainuoti vyresnioji karta, yra nustatyta (Petrošienė 2007: 198–264), tačiau, norint išsiaiškinti, kodėl savo etnokultūra visiškai nesusidomėjo lietuvininkų jaunimas³⁰, reikėtų atlikti specialų tyrimą. Didėjantis Klaipėdos krašte gyvenančių žmonių sąmoningumas, atverti krašto ir kultūros istorijos sluoksniai, kryptinga politika regionų kultūros atžvilgiu sukūrė sąlygas, kad tarp Klaipėdos krašto folkloro kolektyvų

28 KEKC FA „Kuršių ainiai“ (1991), KEKC FA „Kuršiukai“ (1992), KEKC FA „Alkiukai“ (1994), KEKC jaunimo folkloro sambūris „Audenis“ (1996–2013), Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ FA „Giedružė“ (2002), Šilutės kraštotyros draugijos FA „Ramytė“ (2003), Juodkrantės Liudviko Rėzos kultūros centro FA „Aušrinė“ (2007), Klaipėdos r. savivaldybės Drevernos folkloro grupė „Žvejytės“ (?), Klaipėdos r. savivaldybės Priekulės kultūros centro FA „Vėlingis“ (2011).

29 Atlikdama Klaipėdos krašto folkloro ansamblių tyrimą, A. Zabielienė apklausė 131 dalyvį, iš kurių tik vienas respondentas save aiškiai įvardijo lietuvininku (Zabielienė 2008: 70).

30 2011–2012 m. Klaipėdos krašto vakarų žemaičių *donininkų* tarmės plote dialektologas J. Bukantis atliko etnolingvistinį tyrimą ir iš viso rado 104 autochtonus lietuvininkus (interviu 2021-04-29). Vadinas, demografinė situacija lietuvininkų etninės kultūros vystymuisi šios etninės grupės pajėgomis yra ypač nepalanki.

„daugiausia lietuvininkų folkloro propaguotojų, žemaitiško folkloro atlikėjų esama mažiau, o mišraus repertuaro atlikėjų – mažiausiai“. Lietuvininkų tautosakas atlikimas atkuria jų tradiciją (Zabielienė 2008: 70–73), bet lietuvininkų savimonė ir bendruomeniniai ryšiai yra ir lieka susiję su evangelikų liuteronų religija (interviu telefonu su S. Pocyte 2020–10–16).

Kaip minėta, Klaipėdos krašto folkloro ansamblių veiklą 1990–2010 m. ištyrė A. Zabielienė. Jos teiktos išvados, išskyrus minėtus netikslumus, yra patikimos ir atspindi tiriamojo laikotarpio būklę. Vis dėlto neištirtas Klaipėdos krašto folkloro ansamblių veiklos laikotarpis iki 1990 m., kiek kitokia tyrimo medžiagos atranka bei praėjęs dar vienas dešimtmetis leidžia esamą tyrimą papildyti. Šį kartą dėl ribotos straipsnio apimties bus suminėti faktai, padedantys atskleisti lietuvininkų dainavimo tradicijos tęstinumo pobūdį, kurį iš esmės nubrėžė „Vorusnės“ ir kiti dar iki 1990 m. įsikūrę folkloro ansambliai. Klaipėdos krašto folkloro ansambliai aiškiai deklaruoja savo orientacijos prioritetus, įgyvendinamus visuose įmanomuose šiuolaikiniuose kontekstuose. Vieni jų savo repertuarą susieja su lietuvininkų, kiti – su žemaičių folkloru.

Lietuvininkų dainavimo tradicija perimama ir vystoma dviem pagrindinėmis kryptimis: 1) autentiškumo siekianti rekonstrukcija – stengiamasi atkurti tikslesnę dainos tarmės, melodijos skambesį, dainavimo manierą ir santykį su papročiais, istoriniais įvykiais ar gyvenamąja aplinka; 2) kūrybiška plėtotė – dainos laisvai interpretuojamos, jungiamos su kitų stilių ir žanrų muzika, lietuvininkų raštijos darbais ir literatūros kūriniais, naudojamos autorinėje kūryboje. Neretai šie tradicijos tęsimo būdai yra derinami.

Viena didžiausių naujovių, atsiradusių po 1990 m., – garso ir vaizdo įrašų leidyba. Pasirodė „Vorusnės“ (1993), „Kuršių ainių“ (1994), „Vorusnėlės“ (1997), „Alkos“ (1997) garso kasetės ir „Aušrinės“ (1995), „Verdainės“ (1999) vaizdo įrašai. Po 2000 m. garso ir vaizdo įrašų gausėjo, jie tam tikra prasme tapo ne tik reprezentacinėmis, bet ir metodinėmis mokymo(si) priemonėmis, kurias naudojant labiau pažįstamos ir perimamos lietuvininkų dainavimo tradicijos. Besimokantieji lietuvininkų dainų atidžiai gilinasi į lietuvininkų dainavimo tradiciją, remiasi atliktų tyrimų rezultatais, bet kartu ir kūrybiškai ją plėtoja. Dažniausiai pastebimas tradicijos „pagerinimas“ – kai kurių dainų daugiabalsis atlikimas, kuris pateisinamas įsitikinimu, kad daina gali būti kilusi iš kito daugiabalsiškai dainuojančio Lietuvos regiono arba gali būti vokiškos / bendros europietiškos kilmės. Taip pat kai kurioms dainoms pritariama muzikos instrumentais: Mažosios Lietuvos arfa, kanklėmis, ragais, daudytėmis, lamzdeliais, smuikais, basedle, armonika, bandonija, būgnu, cimbolais, mandolina ir kt. Šiais instrumentais atliekamos ir dainų melodijos, ir šokių muzika, kurios pasirinkimas yra labai ribotas, dažniausiai paremtas tik pateikėjų paminėtais arba iš rašytinių šaltinių žinomais šokių pavadinimais. Jie atkuriami pasitelkiant Rytprūsių šokių repertuaro leidinius arba yra autorinė kūryba.

Lietuvininkų dainavimo tradicija regione ypač propaguojama per tarptautinius folkloro festivalius, regionines folkloro šventes: Klaipėdoje nuo 1992 m. vykstančiame tarptautiniame folkloro festivalyje „Parbėg laivelis“, nuo 2017 m. pradėta rengti nematerialiosios kultūros paveldo festivalyje „Lauksnos“, Neringoje nuo 1998 m. vykstančiame tarptautiniame folkloro festivalyje „Tek saulužė ant maračių“, Juodkrantėje nuo 2008 m. rengiamoje regioninėje folkloro šventėje „Pūsk, vėjuži!“ ir kt.

Klaipėdos krašto kolektyvai atgaivino teminių programų rengimo tradiciją: „Jau saulelė“ („Alka“, „Vorusnėlė“, 2012), „Žemė prašo nepamiršti jos vardų“ („Verdainė“, 2013), „Kur medaus upės tek“, „Vėjų marės, medaus upės“, „Lietuvininkai“ („Kuršių ainiai“, 2013, 2015, 2017), „Už stalelio sėdau“, „Ernstas Vilhelmas Berbomas“, „Eisim žvejoti, duos Dievs laimėti“ („Alka“, 2015, 2018, 2018) ir kt. Šios programos įkomponuojamos į šiuolaikines valstybines, kalendorines, miestų ir miestelių šventes ir pan. Kartais lietuvininkų papročių fragmentai ir dainuojamoji tautosaka įtraukiami į privačių vestuvių, mergvakarių, asmeninių jubiliejų, laidotuvių apeigas.

Nuoširdus ir kokybiškas Klaipėdos krašto etninės kultūros puoselėjimas įvertintas nacionaliniu mastu: aukščiausi mėgėjų meno „Aukso paukštės“ apdovanojimai skirti „Kuršiukų“ (2001), „Vorusnėlės“ (2004), „Verdainės“ (2008), „Kuršių ainių“ (2010), „Giedružės“ (2012), „Alkos“ (2018) folkloro ansambliams. Vaikų folkloro ansambliai „Kuršiukai“ ir „Alkiukai“ yra ne kartą tapę Lietuvos vaikų ir moksleivių – liaudies kūrybos atlikėjų – konkurso „Tramtatulis“ ir kitų konkursų laureatais.

Lietuvininkų dainavimo tradicija panaudojama turizmo plėtrai Klaipėdos krašte. Folkloro ansambliai Lietuvos ir užsienio šalių turistams koncertuoja Klaipėdos kruizinių laivų terminale, Šilutėje, Bitėnuose, Pagėgiuose ir kt., taip pat gali pasiūlyti originalias etnografines programas (FAV, FAKA, FAR).

APIBENDRINIMAS

XX a. antrojoje pusėje lietuvininkų dainavimo tradicijos globą ir reguliavimą perėmė ir toliau plėtoja Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo institucijos. Jų remiami ir finansuojami folkloro ansambliai užtikrina, kad ši tradicija bus tęsiama ir reprezentuojama naujomis sąlygomis. Lietuvininkai šiuose procesuose dalyvauja gana rezervuotai.

Ankstysis lietuvininkų dainavimo tradicijos perėmimo tarpsnis yra susijęs su 1971–2000 m. veikusiu tuometinės LTSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansambliu „Vorusnė“ ir jo įtaka kitų Klaipėdos folkloro kolektyvų kūrimuisi bei kur kas platesniems Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo procesams. Klaipėdos krašto folkloro ansambliai, kurie sąmoningai renkasi gaivinti lietuvininkų dainavimo tradiciją, įsitraukia į labai įvairaus lygmens veiklas. Pradedant nuo asme-

ninių ansamblio narių ar vietos bendruomenės švenčių iki pasirodymų oficialiuose valstybiniuose renginiuose ir koncertų užsienyje.

Šiuolaikinė lietuvininkų dainavimo tradicijos tęsėjų raiška nėra suvaržyta anksčiau lietuvininkams galiojusiomis religinėmis, ideologinėmis dogmomis, kurios kaip nors reguliuotų dainų atlikimo pobūdį. Jį šiandien lemia sąmoningumas, kūrybiškumas, išradingumas ir pažinimas. Sovietinių laikų ideologinės doktrinos ir modernybė sukūrė parodomąjį folkloro srovę. Folkloriniai ansambliai tapo institucionalizuoto mėgėjų meno dalimi, patiriančia pagrįstą ir nepagrįstą kritiką. Ją dažniausiai išreiškia pašaliniai dokumentų skaitytojai ir procesų analitikai. Tačiau palanki ansamblių dalyvių, vietos bendruomenių refleksija ir išorinis vertinimas rodo šios veiklos prasmingumą: svėtima tampa sava.

ŠALTINIAI

- BDB 1889 – *Dainu balsai*, Melodienen litauischer Volkslieder, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung <...> herausgegeben von Christian Bartsch, Bd. II, Heidelberg, 1889.
- BDB 2000 – Christianas Bartschas. *Dainų balsai*, parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000.
- FAKA – *Kuršių ainiai*, prieiga internete: <https://www.etnocentras.lt/kursiu-ainiai>, [žiūrėta 2021-03-17].
- FAR – folklorinis ansamblis „Ramytė“, programos, prieiga internete: http://ramyte.lt/?page_id=45, [žiūrėta 2021-03-17].
- FAV – folkloro ansamblio „Verdainė“ siūlomos programos, prieiga internete: <http://www.pamarys.lt/publ/Verdaine.pdf>, [žiūrėta 2021-03-17].
- Gaudeamus VII – *Межреспубликанский студенческий праздник песни «Гаудеамус-78»*, Министерство высшего и среднего специального образования Литовской ССР, Вильнюс, 1978*.
- KEKC – Klaipėdos m. savivaldybės etnokultūros centras ir / arba šio centro archyvas (jeigu nurodyta garso ar / ir vaizdo laikmenos signatūra).
- KKDM – *Klaipėdos krašto dainos ir muzika. 1935–2000 metų įrašai*, sudarė Austė Nakienė, Lina Petrošienė, Gaila Kirdienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017.
- KlvD – *Prusijos Lietuvių dainos*, surinko ir pridėdams anas per Rėzą, Nesselmann'ą, Dr. Sauerwein'ą bei kitus rinktas arba sutaisytas dainas išleido savo pties kašta Vilius Kalvaitis, Tilžė, 1905.
- LKSIN – *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940–1990*: dokumentų rinkinys, sudarė Juozapas Romualdas Bagušauskas, Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005.
- LRT – Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, televizijos laida „Tradicijos“; autoriai Aušra Kalinauskienė, Gražina Aleksandravičiūtė, Algis Šipyla, Antanas Bražinskas, Rima Staninienė, prodiuseris Justinas Lingys, 1999.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyvas.
- MFA KTR – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Etnomuzikologijos skyriaus Muzikinio folkloro archyvo rankraštiniai rinkiniai.
- MLE – Algirdas Matulevičius. „Lietuvininkai“; in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, prieiga internete: <https://www.mle.lt/straipsniai/lietuvininkai>, [žiūrėta 2021-04-26].

* Šventės informacinis leidinys.

- MPKP – Mokslinės praktinės konferencijos „Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje“ programa ir metodinių rekomendacijų projektas, Vilnius: Lietuvos TSR kultūros ministerija, Lietuvos TSR mokslinis metodinis kultūros centras, 1987.
- SFA – Albino Stubros fotoarchyvas, prieiga internete: <http://www.klaipedis.lt/?q=node/16>, [žiūrėta 2021-04-06].
- ŠKPC – Šilutės kultūros ir pramogų centras, prieiga internete: <http://www.silutekpc.lt/about/istorija/>, [žiūrėta 2021-03-17].
- UŽŠ – Užgavėnės – žiemės šventė (metodinė medžiaga), ats. redaktorius Petras Dabulevičius, Vilnius: LTSR kultūros ministerija, Respublikiniai liaudies kūrybos namai, 1959.
- VLE – Valdemaras Serapinas (red.). „Tradicija“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, publikuota 2013-12-16, prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/tradicija/>, [žiūrėta 2021-03-17].
- VM – 1976–1980 m. „Vorusnės“ ansamblio metraščio knygos, kita 1975–1997 m. ansamblio veiklą dokumentuojanti medžiaga.

LITERATŪRA

- Aleknaitė Eglė 2009. „Folkloro ansamblių etninės kultūros interpretacijų kontekstas“, *Logos*, t. 61, p. 202–210.
- Aleknaitė Eglė 2010. „Folkloro ansamblių etninės kultūros interpretacijų kontekstas“, *Logos*, t. 62, p. 189–201.
- Aleknaitė Eglė 2013. *Etninės kultūros veikėjų interpretacijos XXI a. pr. Lietuvos folkloro ansamblių judėjime*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Apanavičius Romualdas... [et al.] 2015. *Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje: XX a. 7 dešimtmetis – XXI a. pradžia*, Vilnius: Versus aureus.
- Apanavičius Romualdas, Mačiulskis Vidmantas, Petrošienė Lina 2008. „Mažosios Lietuvos lietuvininkų etninės muzikos ir choreografijos gaivinimas: tikroviškumo klausimai“, in: *Kultūrinio paveldo išsaugojimas kaimyninių tautų identitetui stiprinti*, Klaipėda, p. 39–48.
- Baumann Max P. 1996. *Folk Music Revival in Europe*, VWB Vlg. F. Wissenschaft.
- Bithell Caroline, Hill Juniper 2014. “An Introduction to Music Revival as Concept, Cultural Process, and Medium of Change”, in: *The Oxford Handbook of Music Revival*, New York: Oxford University Press, p. 3–42.
- Boyes Georgina 1993. *Imagined Village: Culture, Ideology & the English Folk Revival*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Brocken Michael 2003. *The British Folk Revival: 1944–2002*, Burlington, VT: Ashgate.
- Bronner Simon J. 2011. *Explaining Traditions: Folk Behavior in Modern Culture*, Lexington: University Press of Kentucky.
- Cantwell Robert 1996. *When We Were Good: The Folk Revival*, Harvard University Press.
- Cohen Ronald D. 2002. *Rainbow Quest: The Folk Music Revival & American Society, 1940–1970*, Amherst: University of Massachusetts Press.
- Čeliauskaitė Rima 2004. „Vida Morkūnienė: po įspūdingo folkdziazo koncerto – ašarų pakalnė...“, *Vakarų ekspresas*, 2004-02-20, prieiga internete: <https://www.ve.lt/naujienos/visuomene/klaipedieciai/vida-morkuniene-po-ispudingo-folkdziazo-koncerto---asaru-pakalne>, [žiūrėta 2021-03-30].
- Donelaitis Kristijonas 2000. *Metai ir pasakėčios*, Vilnius: Baltos lankos.
- Gudavičė Edita 2017. „Profesorę Audronę Kaukienę prisimenant“, *Vakarų ekspresas*, 2017-10-11, prieiga internete: <https://ve.lt/naujienos/visuomene/zmones/profesore-audrone-kaukiene-prisimenant-1586308>, [žiūrėta 2021-04-06].
- Hatanaka Sachiko 2002. „Tradicija šiuolaikinėje Japonijoje: tradicijos išradimas“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, Nr. 2 (11), p. 51–70.

- Jonutytė Jurga 2010. „Kartotė: tradicijos sąvokos matas ir pamatas“, *Tautosakos darbai*, t. XXXIX, p. 36–49.
- Kaukienė Audronė 2000. *Po Mažosios Lietuvos dangumi: mintys apie Mažosios Lietuvos praeitį ir dabartį*, sudarė Kostas Kaukas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kaul Adam R. 2009. *Turning the tune: traditional music, tourism, and social change in an Irish village*, Berghahn Books, New York, Oxford.
- Kockel Ullrich 2006. “Heritage and Tradition Revisited: Towards the European Ethnology for the 21st Century”, *Defining Region: Socio-cultural Anthropology and Interdisciplinary Perspectives*, Part 1, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. XII, p. 87–100.
- Livingston Tamara E. 1999. “Music Revivals: Towards a General Theory”, *Ethnomusicology*, Vol. 43, No. 1, p. 66–85.
- Nakienė Austė 2016. *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos: lietuvių muzikos kaita XX–XXI a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Nakienė Irena 1992. „Folkloriniai ansambliai“, in: *Klaipėdos kultūros raidos bruožai*, sudarė Regimantas Gudelis, Klaipėda: Aukuras, p. 90–93.
- Nettl Bruno [2021]. “Folk Music In Historical Context”, in: *Britannica*, prieiga internete: <https://www.britannica.com/art/folk-music/Folk-music-in-historical-context>, [žiūrėta 2021-01-26].
- Olson Laura J. 2006. *Performing Russia: Folk revival and Russian Identity*, London and New York: Routledge Curzo.
- Paukštytė-Šaknienė Rasa 2012. „Tradacijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje“, *Lituanistica*, t. 58, Nr. 2 (88), p. 206–217.
- Petrošienė Lina 2003. „Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX amžiuje“, *Tiltai*, priedas Nr. 16, p. 126–150.
- Petrošienė Lina 2007. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Ramnarine Tina K. 2003. *Ilmatar's Inspirations: Nationalism, Globalization, and the Changing Soundscapes of Finnish Folk Music*, The University of Chicago Press.
- Safronovas Vasilijus 2018. *Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje*: mokslo studija, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Sliužinskas Rimantas 1988. *Klaipėdos miesto folkloriniai ansambliai*, Vilnius: CSV spaustuvė.
- Sweers Britta 2005. *Electric Folk: The Changing Face of English Traditional Music*, Oxford University Press.
- Šaknys Žilvytis 2009. „Kultūros transmisijos problema Punsko apylinkėse“, in: *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 87–93.
- Šikšnelis Juozas 2021. „Bibliotekos renginiai: patalpų, žmonių, technikos ir lėšų stoka netrukdydavo“, *AtviraKlaipėda.lt*, prieiga internete: https://www.atviraklaipeda.lt/2021/05/02/bibliotekos-renginiai-netrukdydavo-patalpu-zmoniui-technikos-ir-lesu-stoka/?fbclid=IwAR3z1TZWf5pCsMuhDnaXllpxcw905Xa2Czj5PGcajRwLWz7tGhvm_boNPU, [žiūrėta 2021-05-02].
- Zabielienė Aušra 2008. „Klaipėdos krašto etnokultūrinis paveldas šiuolaikiniuose folkloro ansambliuose“, *Lituanistica*, t. 54, Nr. 3 (75), p. 67–77.
- Zabielienė Aušra 2010. *Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas*, Vilnius: Firidas.
- Zabielienė Aušra 2011. „Klaipėdos krašto vaikų folkloro ansambliai“, *Res humanitariae*, t. 9, p. 168–189.

Singing Tradition of the Inhabitants of Lithuania Minor from the Second Half of the 20th Century to the Beginning of the 21st Century

LINA PETROŠIENĖ

Summary

Keywords: Lithuania Minor, *lietuvininkai* (inhabitants of the Lithuania Minor), singing, folklore ensembles, “Vorusnė”.

The article analyses how the folk singing tradition of the Lithuania Minor developed in the late 20th and in the early 21st centuries. It examines the activities of the folklore groups in the Klaipėda Region during the period of 1971–2020, focusing on those that assert fostering of the *lietuvininkai* singing tradition as their mission or one of their goals. The study employs the previously unused materials, which allow revising the former research results regarding the revival of the Lithuanian ethnic music and show the folklore ensembles working in the Klaipėda Region as a significant part of the Lithuanian folklore movement and the revival of the ethnic music, emerging from the 1960s. Special emphasis is placed on the early phase in adoption of the *lietuvininkai* singing tradition related to the activities of the folklore ensemble “Vorusnė” established in 1971 at the Klaipėda faculties of the State Conservatory of the former LSSR, and the role it had in prompting the creation of other folklore groups in Klaipėda, as well as its impact on the broader cultural and educational processes taking place in the Klaipėda Region.

In the 20th century, the prevailing narrative regarding the Lithuanian inhabitants of the Lithuania Minor maintained that books, hymns, schools, church, social and cultural organizations, and choral or theatre activities were the most significant factors influencing the cultural expression of *lietuvininkai*, while the Lithuanian folklore was hardly practiced anymore or even considered an inappropriate thing. Judging from the folklore recordings, the folk singing tradition supported by the *lietuvininkai* themselves disappeared along with the singers born in the late 19th century. However, after the WWII, it was adopted and continued by the folklore groups appearing the Klaipėda Region. These groups included people from the other regions of Lithuania who had settled there. This is essentially the process of reviving the ethnic music, which began in Europe during the Enlightenment period and continues in many parts of the world.

“Vorusnė” was founded in 1971 as the first institutional student folklore ensemble in Klaipėda Region. For 27 years, its leader was a young and talented professor of the Baltic languages Audronė Jakulienė (later Kaukienė). She became the founder of the linguistic school at the Klaipėda University (KU). In the intense and multifaceted activities of the “Vorusnė” ensemble, two different stages may be discerned, embracing the periods of 1971–1988 and 1989–2000.

In 1971–1988, the ensemble mobilized and educated students in the consciously chosen direction of fostering the Lithuanian ethnic culture, sought contacts with the native *lietuvininkai*, collected and studied ethnographic and dialectal data, prepared concert programs based on the scholarly, written, and ethnographic sources, gave concerts in Lithuania and abroad, and cooperated with folklore groups from other institutions of higher education.

In 1989–2000, the “Vorusnė” ensemble engaged in numerous other areas of activity. The children’s folklore ensemble “Vorusnėlė” was established in 1989; both “Vorusnė” and “Vorusnėlė” became involved in the activities of the community of the Lithuania Minor founded in 1989. The leader of the ensemble and its members contributed to the establishment of the Klaipėda University, which became an important research center of the Prussian history and culture. The leader of the ensemble and her supporters created a new study program of

the Lithuanian philology and ethnology at the KU, which during its heyday (2011–2014) had developed three levels of higher education, including bachelor's, master's and doctoral studies. The Folklore Laboratory and Archive was established at the Department of the Baltic Linguistics and Ethnology, headed by Kaukienė, and young researchers in philology, ethnology, and ethnomusicology were encouraged to carry out their research there. In the course of over two decades, Kaukienė initiated organizing numerous research conferences dealing with *lietuvininkai* language and culture.

Until 1980, "Vorusnė" was the only folklore ensemble in the Klaipėda Region, but in 1985, there were already ten folklore ensembles. These ensembles developed different creative styles that perhaps most notably depended on the personal structure of these ensembles and their leaders' ideas and professional musical skills. Generally, at the beginning of their activity, all these ensembles sang, played and danced the folklore repertoire comprising all the regions of Lithuania. The activities of "Vorusnė" and other folklore ensembles in Klaipėda until 1990 showed that revival of folklore there essentially followed the lines established in other cities and regions of Lithuania.

During the first decade after the restoration of independence of Lithuania in 1990, folklore was in high demand. In Klaipėda, the existing ensembles were actively working, and the new ones kept appearing based on the previous ones. The folklore ensembles of the Klaipėda Region clearly declared their priorities, embracing all the contemporary contexts. Some of them associated their repertoire with the folklore of *lietuvininkai*, others with Samogitian folklore.

The *lietuvininkai* singing tradition was adopted and developed in two main directions. The first one focused on authentic reconstruction, attempting recreation with maximum accuracy of the song's dialect, melody, and manner of singing, as well as its relationship to customs, historical events or living environment. The second direction engaged in creative development, including free interpretations of the songs, combining them with other styles and genres of music and literature, and using them for individual compositions. These two ways could be combined as well. *Lietuvininkai* are not directly involved in these activities, but they tolerate them and participate in these processes in their own historically and culturally determined ways.

The contemporary artistic expression of the promoters of the *lietuvininkai* singing tradition is no longer constrained by the religious and ideological dogmas that were previously maintained in the Lithuania Minor and in a way regulated performance of these songs. It is determined nowadays by consciousness, creativity, resourcefulness, and knowledge of its promoters. The dogmas of the Soviet era and modernity have created a certain publicly displayed (show type) folklore. The ensembles took part of the institutionalized amateur art, subsequently becoming subject to justified and unjustified criticism, which is usually levelled on them by the outsiders studying documents and analyzing processes. However, favorable appreciation and external evaluation by the participants of the activities and the local communities highlight the meaning of this activity.